

Цивільне право

УДК 347.4

Аксютіна Анастасія Володимирівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільно правових дисциплін

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Aksyutina Anastasiia

Doctor of Law,

Associate Professor of Civil Law

Dnipropetrovsk State University Internal Affairs

Тараніна Марія Василівна

студентка

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Taranina Mariia

Student of the

Dnipropetrovsk State University Internal Affairs

**СУТНІСТЬ СПОСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ
ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ДЛЯ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ КРЕДИТОРІВ
THE ESSENCE OF WAYS OF ENFORCEMENT OF OBLIGATIONS TO
MINIMIZE RISKS OF CREDITORS**

Анотація. Питання про стан вивчення зобов'язань та способів забезпечення виконання зобов'язань є актуальною темою сьогодення. Цивільне право розвивається та удосконалює, ті основні положення що містить, щодо цього питання. Багато науковців досліджують основні положення та сутність вчення про зобов'язання, а саме: підстави виникнення та припинення, виконання зобов'язань та способи забезпечення виконання зобов'язань, відшкодування шкоди, тощо.

Піднесення ринкової економіки, чи немале зростання загальної кількості правочинів, що вчиняються фізичними та юридичними особами, нехайна потреба покращення системи, що регулює їх здійснення та підвищення захисту інтересів учасників відносин підняли цю тему на сучасному етапі забезпечення належного виконання зобов'язань. Тому цю тему варто досліджувати та покращувати сучасне законодавство.

Ключові слова: зобов'язання, способи забезпечення виконання зобов'язань, неустойка, порука, гарантія, завдаток, застава.

Аннотація. *Вопрос о состоянии изучения обязательств и способов обеспечения исполнения обязательств является актуальной темой сегодняшнего дня. Гражданское право развивается и совершенствуется, содержащее основные положения по этому вопросу. Многие ученые исследуют основные положения и сущность учения об обязательствах, а именно: основания возникновения и прекращения, выполнения обязательств и способы обеспечения выполнения обязательств, возмещения ущерба и т.д. Подъем рыночной экономики, или немалый рост общего количества сделок, совершаемых физическими и юридическими лицами, немедленная потребность в улучшении системы, регулирующей их осуществление и повышение защиты интересов участников отношений, подняли эту тему на современном этапе обеспечения надлежащего выполнения обязательств. Поэтому эту тему следует исследовать и улучшать современное законодательство.*

Ключевые слова: обязательства, способы обеспечения исполнения обязательств, неустойка, поручительство, гарантия, залог, залог.

Summary. *The issue of the state of studying obligations and methods of ensuring the fulfillment of obligations is a topical topic of today. Civil law is developing and improving, containing the main provisions on this issue. Many scholars investigate the main provisions and essence of the doctrine of*

obligations, namely: the grounds for the occurrence and termination, fulfillment of obligations and ways to ensure the fulfillment of obligations, compensation for damage, etc. The rise of the market economy, or a significant increase in the total number of transactions made by individuals and legal entities, the immediate need to improve the system that regulates their implementation and to increase the protection of the interests of participants in relations, raised this topic at the present stage of ensuring the proper fulfillment of obligations. Therefore, this topic should be investigated and modern legislation should be improved.

Key words: *obligations, means of ensuring the fulfillment of obligations, penalty, surety, guarantee, deposit, pledge.*

Постановка проблеми. Зобов'язання та способи забезпечення виконання зобов'язань, наразі це питання постає майже в усіх розвинутих державах. Ця тема є основним елементом розвинутих ринкових відносин, а також можливістю для розширення інформації, щодо знання сторони відносин своїх прав та обов'язків. Можна сказати, що процес розвитку цієї теми почався ще дуже давно, але наразі вона доволі добре досліджена, але як і завжди все може вдосконалювати та покращувати, а тим паче в законодавстві. В одних країнах зобов'язальні відносини розвиваються, застосовуються та досліджуються краще, а десь лише на етапі зародження. Більшість країн світу мають доволі розвинуту економіку, але як завжди в залежності від розташування країни на карті світу, історичних передумов та інших чинників є країни, які тільки мають на меті покращити своє становище у будь-яких сферах життя їхнього народу аби йти у ногу з часом. Чітко налагоджене та сконкретизоване законодавство країни слугує порядку в країні та народі.

Завдяки впливу та гарній співпраці багатьох країн, одна держава, що є менш розвинутою, ніж інша, має змогу взяти до уваги досвід іншої країни щодо цього питання та внести ті чи інші зміни та покращення до свого

законодавства. Зараз світ та людство розвиваються настільки швидкими темпами, що регулювати всі сфері суспільства доволі складно, тому як і будь-яка тема, ця досліджується та вивчається багатьма науковцями та дослідниками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низка питань, що знайшли відображення в моїй статті вже були висвітлені в працях таких науковців, як: О.В. Дзера, М.Д. Єгоров, О.С. Йоффе, І.С. Канзафарова, Т.С. Ківалова, О.О. Красавчик, Н.С. Кузнєцова, Л.А. Лунц, В.В. Луць, Р.А. Майданик, Д.І. Мейєр, І.Б. Новицький, К.П. Побєдоносцев, С.О. Погрібний, О.П. Подцерковний та інші.

Мета статті: передбачає виконання низки завдань, а саме – висвітлити таке питання, як сутність способів забезпечення виконання зобов'язань, аналіз тенденції розвитку законодавства, також дослідження важливості сутності способів забезпечення виконання зобов'язань для мінімізації ризиків кредиторів в процесі виконання зобов'язань боржником

Виклад основного матеріалу. Римське право розглядало поняття зобов'язання як суб'єктивна юридична ситуація, ґрунтується на особистому зв'язку між визначеними учасниками у відносинах цивільно-правового характеру, яка визначається у формальній можливості однієї сторони(кредитора) вимагати від іншої (боржника) конкретного діяння на свою користь [3, с. 470]. Джерелами римського права зобов'язання було визначено подальшим чином: «зобов'язання – правові ланцюги, сила яких примушує нас до виконання на користь будь-якої особи у відповідності з нормами нашої держави» [4].

Розширеного визначення поняття зобов'язання зі змістом у якому вже йшла мова про права та обов'язки боржника, отримало у ЦК УРСР 1963 р. Згідно зазначеного у ст. 151 Кодексу було сказано, що в силу зобов'язання одна особа (боржник) зобов'язана вчинити на користь іншої особи (кредитора) певну дію, приміром: передати майно, виконати роботу,

сплатити гроші та інше або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку [8].

У ч.1 ст.509 ЦК України сказано, що: Зобов'язання виступає правовідношенням, в котрому однією стороною є боржник, що зобов'язану вчинити на користь другої сторони, якою виступає кредитором, певні дії, що будуть мати свій прояв (передачі майна, виконанні роботи, наданні тих чи інших послуг, сплаченні грошей та інше) або утриманні від учинення певних дій (негативне зобов'язання), а кредитор має змогу витребувати від боржника здійснення його обов'язку[14]. Після визначення дефініції зобов'язання, варто звернутись до розгляду способів забезпечення виконання зобов'язань. А тому способами забезпечення виконання зобов'язань наука визначає - це сукупністю заходів або дій, завдяки яким сторони цивільного правовідношення мають вплив одна на одну з ціллю добросовісного виконання та відвертання настання неналежних наслідків майнового характеру будь-якої зі сторін у зобов'язанні [13, с. 97].

Способами забезпечення виконання зобов'язань кредитору надаються додаткові можливості у належному виконанні боржником свого обов'язку. Окрім цього, вони (крім гарантії) мають акцесорний характер, засновуючи, згідно до ч. 3 ст. 548 ЦК України, додаткове зобов'язання. А отже, до акцесорних засобів відносять: завдаток, поруку, заставу та притримання. Доцільно зауважити, що правочини, вчинені на забезпечення виконання має бути у письмовій формі, утім декотрі із способів вимагають нотаріального посвідчення відповідно до цивільного законодавства [14, с. 178].

Наступним кроком, варто розглянути способи забезпечення виконання зобов'язань більш детально. А саме приступимо до поняття неустойки. Появлення та історичний розвиток неустойки вказує на те, що неустойка з самого свого початку виникла як забезпечувальний інститут, ключове призначення котрого було підштовхнути боржника виконувати конкретні зобов'язання в натурі із-за настання можливих негативних

наслідків [2, с. 9]. А тому, являючись одним із способів забезпечення виконання зобов'язання, неустойка дістала законодавче закріплення в діючому законодавстві і є дієвим способом задоволення інтересів кредитора. До аргументів даної тези доречно навести положення чинного законодавства. Так, у ст. 549 ЦК України стверджується, що неустойка (штраф, пеня) позначається грошовою сумою або іншим майном, котре боржник зобов'язаний віддати кредиторowi у разі ексцесу боржником свого зобов'язання [14]. Досліджуючи зміст предмету неустойки в ЦК України, необхідно зауважити, що декотрі дослідники припускають, що ця дефініція «ввібрала усі найліпші опрацьовування, як світової, так і вітчизняної цивілістики» [6, с. 42]. Варто підкреслити, що оскільки неустойка є особливим видом забезпечення виконань підрядних зобов'язань, то вона має своє спрямування на відвертання невиконання чи неналежного виконання умов підрядних договорів. Неустойка вбачає вагоме значення у регулюванні договірних зобов'язань сторонами яких виступають як юридичні, так і фізичні особи, та є одним із універсальних і розповсюдженим різновидом забезпечень виконання зобов'язань. Дослідження сутності неустойки дає змогу відзначити, те що в умовах прискореного розвитку таких сфер як: економіка, політика, право, соціум та інших сфер забезпечення виконання зобов'язання гідним та належним шляхом відображає певний показник рівнів розвиненого суспільства, в структурі якого права, обов'язки та свободи людини і громадянина займають не останнє місце та гідно мають своє реалізування та гарантування на практиці. Все вищесказане дає можливість засвідчувати про важливі та актуальні дослідження категорії неустойки як зараз так і у майбутньому [7].

Наступним способом забезпечення виконання зобов'язань буде розглянуто поруку.

Серед звичних способів забезпечення виконання зобов'язання, є одне що посідає одне із провідних місць і це є порука. Даний спосіб

інтерпретується як: грошова відповідальність або як будь-яка відповідальність, що має своє вираження у здійсненні замість боржника його дій. Поручка виступає як одна із ефективніших та забезпечувальних засобів, бо виконання зобов'язань можна вбезпечити не тільки у грошовому вигляді, а чи декотрим майном, а ще й за рахунок того, що відбувається залучення додаткової особи, а саме: поручителя. Звернувшись до ст. 553 ЦК України, поручка є договором, згідно до котрого поручитель ручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку [14]. Доречно позначити, що тільки дійсні вимоги можуть забезпечуватися поручкою. Бо вона виражена акцесорним (додатковим) характером, а тому і якщо визнати недійсним основне зобов'язання, задля забезпечення котрого був укладений договір поручки, потягне за собою категоричну недійсність і поручки [5, с.126]. Договір поручки стає функціональним у виконанні своєї функції при тих чи інших порушеннях боржником умов основного договору, себто з миті невиконання чи неналежного його виконання. Метою поручки не є стимулювання чи заохочення боржника до добросовісного виконання своїх обов'язків на відмінність від неустойки чи завдатку, її забезпечувальне призначення виявляється в іншому. Договором поручки кредитор стає більше захищеним маючи певні гарантії виконаного зобов'язання зі сторони боржника, бо поручитель у тому чи іншому випадку поручителем буде виконано певні обов'язки, що були порушені боржником [15, с. 231].

Ще одним способом забезпечення виконання зобов'язань є гарантія. Дослідження згідно українського цивільного кодексу такого способу забезпечення виконання зобов'язань як гарантія, варто здійснювати, відштовхуючись від змісту визначених норм права, котрі є вираженим у тексті ЦК України. Доцільно зазначити, що є одними із найбільш вагомих ознак гарантії, а саме це виражено в:

- особливому суб'єктному складі;
- самостійності та незалежності від основних зобов'язань;

- безвідкличності;
- непередаванності прав;
- відплатності [12].

Гарантія стає чинною з того дня коли відбулася її видача, якщо в ній не зазначено інше, і дія її протягом терміну, згідно якому вона була видана. Хоча гарантія вбезпечує належне здійснення принципалом його зобов'язань перед бенефіціаром (основного зобов'язання), вона є самостійною і незалежною від основних зобов'язань, для забезпечення виконання котрого було видано гарантію, і в тих випадках, коли в ній є посилання на цю обставину. Саме це може зумовлювати властиві гарантії ознаки, що були зазначені вище [10].

При опрацьовуванні способів забезпечення виконання зобов'язань, відмічається те, що завдаток відрізняється від інших забезпечень тим, що він є також мірою цивільно-правової відповідальності. Сутність завдатку, як міри цивільно-правової відповідальності, відображається в тому, що цей один із способів забезпечення є можливим тільки для деліктних зобов'язань і тих, що постають із договорів. Інакшою властивістю завдатку можна відзначити, що завдяки ньому може бути забезпечено виконання лише зобов'язань у грошовому вигляді. Воднораз завдаток реалізує такі функції як: платіжна, забезпечувальна та посвідчувальна [1].

Завдаток, є відомим способом цивільного права ще за римських часів і підлягає частому перетворенню водночас з піднесенням відносин у сферах права та економіки. З прийняттям сучасного ЦК завдаток набув нечималих змін у сфері правового регулювання. А так згідно до ст. 570 ЦК України завдатком позначають суму у грошовому вираженні або рухоме майно, що буде видано кредитору боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, щодо підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання [14]. Розбір дефініції завдатку, виражено у ст. 570 ЦК України і надає змогу виділити 3 функції завдатку. Першою функцією

можна виокремити платіжну, цебто завдаток зараховується в рахунок майбутніх платежів за договором. Другою функцією виділяємо - доказову, а саме: видачу завдатку виражають доказом зобов'язання. Третьою функцією є забезпечувальна, здійснюється забезпечення виконання зобов'язання [8]. Останнім у цій статті способом забезпечення виконання зобов'язань буде застава.

Заставою визначають особливий вид забезпечення виконання зобов'язань, унаслідок котрого заставодержатель має набути право у випадку не додержання боржником зобов'язання забезпеченого заставою. Застава досить ефективно заохочує боржника до гідного виконання своїх зобов'язань, а у разі їх порушень надійно вбезпечує інтереси кредитора шляхом звернення стягнення щодо заставленого майна. Застава має своє виділення серед раніше розглянутих видів забезпечення виконання своєю надійністю, зумовлена її майновим характером [9, с. 282].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи вищесказане, можна визнати, що способи забезпечення виконання зобов'язання цілеспрямовані на спонукання своїми функціями боржника до реалізації свого обов'язку і є потрібними для боржників та кредиторів у випадках порушень ними своїх обов'язків. Цивільне законодавство України наголошує такі види забезпечення виконання: неустойка(штраф, пеня), порука, гарантія, завдаток та застав, які вбачають ті чи інші особливості та властивості у застосуванні. Список варіантів забезпечення виконання зобов'язань дуже великий, але у цій статті було розглянуто основні та ті, що найчастіше застосовуються на практиці. Більш того, вибір способу забезпечення зобов'язання залежить від кредитора та сутності самого зобов'язання, що було між сторонами. Піднесення ринкової економіки, чи немале зростання загальної кількості правочинів, що вчиняються фізичними та юридичними особами, негайна потреба покращення системи, що регулює їх здійснення та підвищення

захисту інтересів учасників відносин підняли цю тему на сучасному етапі забезпечення належного виконання зобов'язань. Тому цю тему варто продовжувати досліджувати та покращувати сучасне законодавство. Ця тема є основним елементом розвинутих ринкових відносин, а також можливістю для розширення інформації, щодо знання сторони відносин своїх прав та обов'язків. Можна сказати, що процес розвитку цієї теми почався ще дуже давно, але наразі вона доволі добре досліджена, але як і завжди все може вдосконалювати та покращувати, а тим паче в законодавстві. В одних країнах зобов'язальні відносини розвиваються, застосовуються та досліджуються краще, а десь лише на етапі зародження. Більшість країн світу мають доволі розвинуту економіку, але як завжди в залежності від розташування країни на карті світу, історичних передумов та інших чинників є країни, які тільки мають на меті покращити своє становище у будь-яких сферах життя їхнього народу аби йти у ногу з часом. Чітко налагоджене та сконкретизоване законодавство країни слугує порядку в країні та народі.

Література

1. Балик В. *Основні засоби забезпечення виконання зобов'язань*. 2020 .С. 151-153
2. Гелевей О. І. *Неустойка як вид забезпечення виконання зобов'язання* : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» О. І. Гелевей. Київ, 2003. 20 с.
3. Дождев Д. В. *Римское частное право: учебник* подобщ. ред. В. С. Нерсесянца. М.: Норма, 2006. 784 с.
4. *Институции Юстиниана* пер. с лат. Д. Расснера; под ред. Л. Л. Кофанова, В. А. Томсинова. М.: Зерцало, 1998. 400 с.

5. Кобзар Н. І. *Особливості застосування засобів забезпечення договірних зобов'язань*. Н. І. Кобзар, Л. М. Лаухіна, С. А. Скачедуб. Економічний простір. 2018. № 140. С. 120-131.
6. Крат В. *Неустойка. Що переважить: майно або гроші?* Підприємництво, господарство і право. 2002. № 12. С. 41–42.
7. Кулікова Д. Ю. *Неустойка та її особливості в цивільному праві*. Наукове періодичне видання. Актуальні питання публічного та приватного права 2016. №1. С. 22-26.
8. Педорченко М. *Цивільно-правова характеристика завдатку*. 2016. С. 147.
9. Пучковська І. Й. *Теоретичні проблеми забезпечення зобов'язань*: дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук.: 12.00.03. Харків, 2018. 485 с.
10. Сибільов М. *Структура та основний зміст загальних положень про зобов'язання у проекті нового Цивільного кодексу України є. Українське право-1997*. Число 1. С. 72-73.
11. Слома В. М. *Поняття зобов'язання у цивільному праві* В. М. Слома Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2016. № 1. С. 123-128.
12. Слома В.М. *Гарантія як вид забезпечення виконання цивільно-правових зобов'язань* : дис ... канд. юрид. наук. Валентина Миколаївна Слома . Львів : 2007 . 205 с.
13. Тетарчук І. В., Дяків Т. Є. *Цивільне право України: навчальний посібник для підготовки до іспитів*. К.: «Центр учбової літератури», 2015. 202 с.
14. *Цивільний кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV* Редакція станом на 28.10.2021.
15. Яновицька Г.Б. *Цивільне право України: навчальний посібник за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера*. Львів, 2011. 468 с.